

Miguel MİHURA AND ONE OF HIS PLAYS: "Three Top Hats"

Hale TOLEDO

Following the cultural and economic tremor caused by the Civil War, XXth century Spanish Theatre entered a new era of revitalization. Social realities, criticism of the bourgeoisie, concerns about highlighting public values were among the popular subjects of the theatre of this period.

In this play, in addition to criticising the society on the one hand, and investigating human emotions in depth on the other, the writer also questions human weaknesses.

The bitter image of people with confused minds are transmitted to the spectator through a poetic language and fantasies. "Three Top Hats" which has touches of black comedy and contains grotesque elements, intensifies tragedy with the sensation of danger and absurdity with clumsiness.

Miguel Mihura ve Bir Oyunu: Üç Silindir Şapka

İç savaşın yol açtığı kültürel ve ekonomik sarsıntının ardından XX.yüzyılda İspanyol Tiyatrosu yeni bir canlanma dönemine girdi. Toplumsal gerçekler, kent soylu sınıfına yergi, toplumdaki değerlerin öne çıkartılması kaygısı bu dönem tiyatrosunda ele alınan konular arasındaydı.

1920'lerin özgün oyun yazarlarından Valle-Inclan "Luces de Bohemia" ("Bohemya Işıkları", 1920) adlı oyunu ile gerçekleri ortaya koyarken, yeni bir kavram olan "esperpento" anlayışı ile gerçeğin deforme olmuş yanını ele alır. 1930'larda ise, şiirsel yanı ağır basan tutkuları, insan yazgısını ve töreleri oyunlarına taşıyan evrensel bir yazar olan Federico Garcia Lorca bu döneme damgasını vurdu. Ancak İç Savaş'ın başlaması yazınsal alanda gerçekleştirilmeye çalışılan yeniliklere büyük ölçüde darbe indirdi. 1950'li ve 1960'lı yıllara geldiğinde ise uyumsuz (absürd) tiyatro anlayışına yönelik gözlendi. Belirli bir kurama dayanmayan ve belirli ilkeleri olmamakla beraber toplumsal koşulların yarattığı ortak bilincin ifadesi olan uyumsuzluk tiyatrosunun İspanya'da en önde gelen temsilcisi Miguel Mihura'dır.

Bir dönem (1939-1949) sansürün etkisiyle ticari yönü ağır basan ve yazınsal değeri olmayan "Ni Pobre Ni Rico Todo Lo Contrario" ("Ne Varsıl Ne Yoksul Tam Tersine", 1943) , "El Caso De La Mujer Asesinadita" ("Cinayete Kurban Giden Kadının Durumu". 1946) adlı oyunları yazan Mihura 1932 yılında kaleme aldığı "Tres Sombreros de Copa" ("Üç Silindir Şapka") yirmi yıl aradan sonra ilk kez 1952'de Madrid'te Teatro Espaiiol'da sahnelediğinde büyük beğeni topladı ve savaş sonrası İspanyol Tiyatrosu'nun baş yapıtlarından biri olarak değerlendirildi.

Tiyatro oyuncusu ve yazarı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen yazar çocukluk yıllarını tiyatro dünyasının içinde geçirdi. "La Ametralladora" ve "Codorniz" dergilerini çıkaran Mihura İspanyol yazılı basınında yeni bir mizah ruhunun yaratıcısı oldu. Gelenekçi İspanyollarla alay ederek topluma sınırlamalar getiren ve insanların özgürlüğünü kısıtlayan bazı gelenekleri, kuralları mizaha taşıyıp yenilikçi ruha sahip bir yazın türü geliştirdi. Bir süre sonra yazılı basından ayrılarak tiyatroyla ilgilenen yazar, 1932 yılında "Üç Silindir Şapka"yı kaleme aldı. Bazı eleştirmenlerin olumsuz yaklaşımı sonucunda zamanın ticari zihniyetine sahip olmayan bu oyunu halkın beğenisine sunamayacağını düşünen Mihura sahnelenmesini istemedi. Ancak yirmi yıl aradan sonra Gonzalo Torrente'nin "yeni bir dünya görüşünün doğal ve kaçınılmaz bir ürünüdür"¹ diye değerlendirdiği -Üç Silindir Şapka" 24 Kasım 1952'de "Teatro Espanol de Madrid" tiyatrosunda sahnelendiğinde, dönemin İspanyol tiyatro sahnelerinde ses getiren ve bomba etkisi yapan bir oyunu oldu. Aynı zamanda basının tepkisi de olumluydü. Alcazar gazetesinden Gomez Figueroa "Çoğunluğu üniversite gençliğinden oluşan halk elleri çatlayıncaya kadar alkışladı bu oyunu"² diyerek izleyicinin ilgisini yansıtırken, Gonzalo Torrente ise bu oyunun yazıldığı dönemdeki izleyici kitlesini eleştirerek "Mihura'nın tiyatrosu şu anda dünyada geçerli olan tiyatro kalıplarından uzaktır. Ancak bu yüzden Mihura'yı suçlayamayız. Mihura yirmi yıl önce öncü bir yazar olarak bu oyunu yazdı. Eğer o dönemde toplum bu oyunu anlayabilecek düzeyde olsaydı her şey daha farklı olabilirdi"³ der. Sahnelendiği yıl halktan aldığı olumlu tepkiler, 1952 yılında "Üç Silindir Şapka"nın Milli Tiyatro ödülünü kazanmasını sağladı.

Sevgi ve mizahın uyumlu birlikteliği, Mihura'nın uç noktalarda

¹Andres Amaros, Marina, Francisco Nieva, **Analisis de Cinco Comedias**, Ed. Castalia, Madrid, 1984, s.21.

² A.g.y.. s.35.

³ A.g.y., s.39.

gezinen bir yazar olmasına karşın, yapıtın halk tarafından beğenilmesini sağladı. Juan Jose Cadenas "Oyunu beğendim, ancak "Üç Silindir Şapka," yapısı ve gelişimi bakımından olağanüstü yenilikler taşıyan bir yapıt. Benim tiyatromda oynandığı zaman ya halktan büyük alkış alacak ya da halk tüm tiyatronun koltuklarını yakacak"⁴ diyerek duygularını dile getirir. Ahlak kurallarına aykırı bir oyun olduğu yorumu yapılan "Üç Silindir Şapka"nın bazı küçük kentlerde sahnelenmesi skandal olarak değerlendirilerek halktan büyük tepki aldı. 1958-59 tiyatro sezonunda Paris'te sahnelendiğinde ise tutucu Fransızların tepkisiyle karşılaşan "Üç Silindir Şapka" için Fransız öncü (vanguardist) yazarları "şaşırtıcı" yorumunu yaptılar.

Trajik mizahı, gerçekleri ve komediye birleştiren Mihura, karikatürist gibi oyundaki kişileri çizerken okuyucu ve izleyiciden bir isteği vardı: mantıksız olanı us yardımıyla anlamaları, bir kavramdan diğerine geçiş yapabilmeleriydi (Gerçeklerden düşse, düşten gerçeklere gibi). İspanyol tiyatro kroniklerinde, konusu ve dramatik yapısıyla en özgün oyun olarak baş yeri alan "Üç Silindir Şapka", öncü (vanguardist) akımın İspanya'da temsilcisi olmuştur. Kentsoylu sınıfın ve toplumun koyduğu kuralların eleştirisini yaptığı bu yapıtında yazar, 40'11 yıllarda halkın pek alışık olmadığı mizah türüyle onların karşısına çıkar. Toplumun koyduğu kuralları küçümsemeden bazı yanlış ve gereksiz olarak değerlendirdiği yönlerini mizahi açıdan ele alır. Ahlaki değerleri ironik bir biçimde işlerken toplumda olumsuz etki yaratacağına inandıklarının değiştirilmesi için halkı bilinçlendirme yolunu dener. Bu yolla, toplumda daha fazla kan kaybına neden olmadan, daha etkili olmayı amaçlar. Mihura "mizah özgürlüktür" dediği "Üç Silindir Şapka"da toplumdaki yönlendirmelerin çatışmalara yol açacağıнын altını çizerken, kişilerin sahip oldukları öz yapılarını iyi değerlendirmeleri sonucunda bazı nitelikleri kazanabileceklerini vurgular. Toplumun yaptırımlarını sürdürmek adına yaşamın doğal güzelliğini bozmak, başkaldırıcı beraberinde getirir.

"Ben entellektüel gençler gibi tiyatro dünyasına girdikten sonra anıtlaşmış yazarlar aleyhinde konuşup onları bir kalemde silebilecek biri değilim. Ben eski yazarların hayranıyım. Fırsat buldukça tüm oyunları okumaya çalışıyorum. Tasarlamadan günün birinde öncü olan, sıradışı ve okuyucunun yüreğine terör tohumları ekecek bir oyun

⁴ Francisco Ruiz Ramon, Historia del Teatro Espanol, Ed. Catedra, Madrid, 1984, s.324.

yazdım. Çoğu kimse ne yazdığımı anlamadı⁵ derken Torrente Ballester ise "Eğer Mihura tiyatrosunu derinlemesine anlayabilme yetisine sahip olsalardı, gençlere bu oyunun onların beklentilerine uygun olduğunu gösterirdim"⁶ açıklamasını yapar. Gençlere bu oyunun verdiği en önemli mesaj özgürlüklerin sınırlandırılması yaşanacak doğal güzelliklerin yitirilmesi anlamını taşır. "Üç Silindir Şapka"yı yazarken bu özgürlüğü kısmen yaşayan Mihura: "Ben içimden geldiği gibi yazan biriyim. Yazacaklarımı önceden tasarlamam. Kimi zaman kentsoylu, kimi zaman anarşist ruhlu olurum"⁷ der.

Kişinin istenç gücü yaptırımları yenebilecek güçtedir biçiminde düşünen Mihura "Bence bir tiyatro yazarı toplumda belirli bir işlevi yerine getirmek zorunda değildir. Bir memurdan farklıdır. Benim bu yaptım toplumun hiçbir yaptırımına onay vermez. Çünkü ben sanatçı olarak bütün yaptırımlardan kendimi soyutluyorum. Bu oyun kişinin özgürlüklerine getirilen sınırları ortadan kaldırmayı amaçlıyor. Ben her zaman kişinin bireyselliğini ve özgürlüğünü savundum"⁸ der. İnsanların yaklaşmasını engelleyen toplumun kuralları olduğuna inan Mihura "Hiçbir toplum mutsuzluğa son veremedi, hiçbir siyasal sistem bizi acı yaşam koşullarından çekip alamadı" diyen Eugene Ionesco'nun etkisinde kalan Mihura, bu düşünceyi oyununa konu ederek toplumun birbirine benzettiği insanların aynı düşünce sistemi içinde yoğrulmuş olmalarına tepki gösterip düşlerle gerçeği, şiirsellikle bayağılığı ve acıyla güldürüyü kaynaştırarak yeni öncü tiyatronun gelişimine katkıda bulunur.

"Üç Silindir Şapka"da olaylar zinciri bir otel odasında gelişir. Ertesi gün "Ona tapıyorum. Sahip olduğum ilk sevgilim ve aynı zamanda sonuncusu. O bir azize"⁹ dediği Don Sacramento'nun kızı ile evlenecek olan Dionisio bu otel odasında bekar olarak son gecesini geçirmek üzere yerleşir. O gece müzikholde çalışan sanatçılardan biri olan Paula ile tanışan Dionisio ona aşık olur. Ayrı iki dünyanın insanları arasındaki yakınlık giderek artar. Dionisio bireyi olduğu toplumun yaşamına getirdiği bazı kurallardan uzaklaşarak nişanlısını sevmesine rağmen özgürce davranarak, tabuları yıkarak, usu aykırı bir

⁵ Andres Amarös, Marina Mayoral, Francisco Nieva, A.g.y.. s.48.

⁶ A.g.y.. s.47.

⁷ Mana Pilar Perez, *Teatro Espanol de Posguerra*, Ed. Jose Porrúa Turanzas, Madrid. 1983. s.87.

⁸ Gonzalo Torrente Ballester, *Teatro Espanol Contemporaneo* Ed. Guadarrama, Madrid. 1957. s.263.

⁹ Miguel Mihura, *Tres Sombreros de Copa*, Ministerio de Cultura. Secreteria General Tecnica, Madrid, 1983, s.246.

eğilim içine girer. Yaşamında ilk kez kalbinin sesine kulak vererek Paula'ya aşık olur. Dionisio kurallar koyan toplumun aldatıcı ve sahte yüzüne sırtını dönerek yaşamını sürdürmek için olanca gücünü harcarsa bile bunda başarılı olamaz. Oyunun sonunda Paula'dan ayrılarak düğünün yapılacağı yere gitmek üzere otelden ayrılır. Dionisio ve Paula doğal iç güdülerinin kendilerini yönlendirdiği yolda yürürken önlerine çıkan engele hızla çarparak kendi kaderlerini belirleme özgürlüğünden ödün vermek zorunda kalırlar.

Uyumsuz tiyatro özellikleri taşıyan "Üç Silindir Şapka", konusu bakımından izleyiciyi karşısına alarak onu rahatsız etmeyi amaçladığından sahne ile izleyici arasında duygusal yakınlık kurmaktan kaçınır. Görüntü ve sesler alışılmış bir uyum içinde değildir. İzleyicinin gerçekleri kendi süzgecinden geçirip düşünme yetisini çalıştırarak doğruya yönelebilmesini amaçlayan yazar uyumsuz anlatımın çözümlemesinin kişiye göre farklılıklar göstereceği inancındadır. Oyun boyunca izleyici oyunun yapısal düzenini uzak bir açıdan görür. Ancak oyunun sonunda toplum ve koyduğu kurallar devreye girerek Dionisio'nun kurallara uygun davranarak sevgilisinden ayrılıp evleneceği kıza dönmesini sağlar. Oyunun başından beri izleyici ile oyun arasındaki uzaklık yakınlaşmaya dönüşür. Dionisio kendisine pek bir şey ifade etmeyen bu dünyada acı çeken, çevresine uyumsuzluk gösteren ve yabancılaşmış, umudunu yitirmiş, yaşamı anlamsızlıklarla dolu biridir. Çünkü yaşamı ile ilgili kararlar verme yetkisi elinden alınmış bir zavallıdır. Paula ile düşsel heyecanlar yaşarken evrenle birliğinin bozulduğunu görüp yeniden yaşamla ve toplumla uyumlu bir birliklik kurmaya yönelir. Yazar, Dionisio'nun tek başına savaşım verdiği yazgısının olumsuz olacağını, direnmeyi toplumla ortak bir güç birliği içerisinde sürdürmenin daha olumlu bir sonuç doğuracağını vurgular. Ancak toplumdaki bazı düzensizlikler Dionisio'yu içgüdüleriyle hareket etmeye yöneltir. Böyle olunca ne olayların gelişiminde ne de kişilerin davranış ve konuşmalarında tutarlılık görülmez.

Zaman akışı ve oyunda kullanılan eşyalar en ince ayrıntıya kadar gerçekçi bir biçimde aktırılır. Otel odası, kapı, yatak, dolap, paravan, kanepe, telefon ince detaylarla okuyucuya anlatılırken, geleneklerin ve şatafatlı yaşamın egemen olduğu bu kentin insanları ise "melankolik ve sulugözlü"¹⁰ olarak değerlendirilir.

¹⁰ A.g.y.. s.246.

Sahnede abartılı hareketler ve davranışlar fars göstergesi olup, beklenmedik zamanlarda beklenmedik eylemler ise izleyiciyi şaşkına çevirir. Paula ile birlikte çalışan sanatçılardan zenci Buby'nin öpüşürken Paula'nın ensesine bir tokat indirince onun bayılması ve Dionisio'nun paravan ardına gizlenmesi gibi. Gelinin babası Don Sacramento ve otelin sahibi Don Rosario ise bu oyunda annelik görevini üstlenmişlerdir. Oyun boyunca gelinin annesi ortaya çıkmaz ve Don Sacramento müstakbel damadı Dionisio'ya anne gibi yardımcı olur. Küçük yaşta kuyuya düşerek yaşamını yitiren oğluna babalık görevini yerine getiremediği için üzülen Don Rosario ise Dionisio'ya anne şefkatiyle yaklaşır ve "en sağlıklı"¹¹ odada kalmasını, "pantolonunu eskitmemesini"¹² önerir. Bütün müşterileri için aynı duyguları besleyen Don Rosario: "Buraya gelenlerin çoğu yolcular, memurlar ve sanatçılar... Yalnızlık çeken insanlar... Annesiz kimseler... ben hepsinin babası oimak istiyorum, çünkü ben kendi evladıma baba olamadım... Benim yavrum kuyuda boğuldu"¹³ der. Mihura için çocuklar saflığın ve temizliğin sembolü ve yitirilen bir cennettir. Bu nedenle öncü akıma da konu olan çocukluk yılları, özlem duyulan bir dönemdir insan yaşamında. Paula ile Dionisio'nun sahilde kumdan kale yaparak iki küçük çocuk gibi oynamaları, Don Rosario'nun Dionisio'ya uyumadan önce süt içirmek istemesi, uyuyuncaya kadar yanında kalmayı teklif etmesi gibi.

Kentsoyluların uyması gereken kalıplaşmış giyim tarzı ve gelenekleri vardır. Düğün töreninde silindir şapka kullanmak ve evlilik öncesi nişanlılık dönemi yaşamak zorunludur. Nişanlılar arasında ilişki yaşanması ise kabul edilemez bir durumdur:

"J°aH/a-Nişanlın seni hiç öpmedi mi?

Dionisio- Hayır.

Paula- Niçin?

Dionisio- Evlenene kadar öpemez.

Paula- Bir kere bile öpemez mi?

Dionisio- Olmaz, hayır. Bir kere bile..

Paula- Zavallı kız... Bunun için gözlerinde bir hüznün var..."¹⁴

Evlilik kurumuna büyük saygı duyan ve "Beyefendiler

¹¹A.g.y., s.240.

¹² A.g.y., s.244.

¹³ A.g.y., s.245.

¹⁴ A.g.y., s.324.

evlenirler" diye düşünen Dionisio toplumun kendisine yüklediği görevi yerine getirmenin rahatlığı içindedir. Ancak Paula'yı tanıdıktan sonra başka bir dünyanın varlığını keşfeden Dionisio kendisindeki büyük değişimi anlayamaz ve bu yakaladığı mutluluğu yitireceği endişesini taşımaya başlar. Kendisindeki bu değişimle geleneksel olana, uçtu biçim kalıplarına karşı koyabildiğim anlayan Dionisio, yaşamın uyumsuzluklarla dolu olduğu bilincine ulaşır. Paula ona topluma karşı koyarak istediği bir yaşam biçimini seçmesi gerektiğini telkin ederek kendi yaşam biçimini anlatır: "Her kentte bir nişanlı, her kasabada bir sevgili! Gerçekten çok eğlenceli...! En kötüsü, Dionisio, en kötüsü bütün beyefendilerin evli olmaları, daha kötüsü ise evlenecekleri nişanlılarının fotoğrafını cüzdanlarında saklamaları... Niçin bütün beyefendiler evleniyorlar...?"¹⁵ diyerek insanların toplum kurallarının esiri olmaması gerektiğinin altını çizer.

Kentsoylu olan Don Sacramento toplum yaptırımlarına ayarlanmış, mekanikleşmiş ve programlanmış biri olarak Dionisio'ya yapmakla zorunlu olduğu davranışları su sözcüklerle hatırlatır: "Düzenli olmak zorundasınız. Siz benim evimde yaşayacaksınız ve benim evim namuslu bir evdir. Geceleri yağmur altında dolaşmaya çıkamazsınız. Ayrıca altıyı çeyrek geçe kalkıp altı buçukta sahanda yumurtayla kahvaltılık yapmak zorundasınız... Sadece halk sütlü kahve ve tereyağ ile ekmek yer."¹⁶

Diyaloglarda dolaysız bir biçimde insanın aklından geçip ancak söyleyemeyeceği bazı sözcükler bu oyunda yer alır.

"Dionisio- Hayır. Bir şey görmüyorum.

Don Rosario- Siz biraz aptalsınız galiba, Don Dionisio.

Dionisio- Niçin bana böyle şeyler söylüyorsunuz?

Don Rosario- Çünkü şu ışıkları görmüyorsunuz..."¹⁷

Bu konuşmalar geleneksel komedi tiyatrosuna alışkın izleyiciye biraz ters gelir. Kendisine hakaret edilmesine rağmen Dionisio, ılımlı, sertlik yanlısı olmayan bir yanıtla izleyiciyi şaşırtır.

Kendine özgü işlerliği ve kanunları olan iki ayrı dünyanın insanları kendi özlelerini de kabul ettirmeye çalışırlar. Don Sacramento ve El Odioso Señor ait oldukları toplumun karakteristik

¹⁵A.g.y, s.321.

¹⁶A.g.y., ss.310-312.

¹⁷A.g.y., s.240.

özelliklerini taşıyan kişilerdir. Don Sacramento ne pahasına olursa olsun sert ilkeleri olan, kuralcı, geleneklerin katı bir savunucusu ve esiridir. Kasabada varlıklı biri olarak tanınan El Odioso Senor için yaşamda en önemli iki şey para ve kadınlarla birlikte olmaktır. Parasıyla herşeyi satın olan El Odioso Senor ve toplum kurallarına katı bir biçimde bağlı olan Don Sacramento sağlıklı ve karanlığa gömülmüş bir dünyanın iki bireyi olarak izleyicinin karşısına çıkarlar.

Müzikholde çalışan Buby ve dansçı arkadaşları ise toplumun diğer kesimini oluştururlar. Geleneklerin esiri olmayan ve istekleri doğrultusunda bir yaşam çizgisi sürdüren bu insanlar için paranın önemi yadsınamaz. Çünkü bugünü yaşamak için para olmalıdır.

Müzikholde sürdürülen yaşam biçimi, Dionisio'nun mim ve akrobasi sanatçısı gibi tanıtılması uyumsuzluk tiyatrosu göstergesidir. Comedia del Arte anlayışından yola çıkan uyumsuzluk tiyatrosu çok çeşitli komedi geleneklerinin ve bazı gösteri sanatlarının etkisi altındadır. Uyumsuzluk tiyatrosunda dil bozuktur. Sözcük oyunları, yinelemeler ve ilgisiz konuşmalar çoktur. "Küçükken seni sinekler yiyor, maymunlar ısıırıyordu" gibi anlamsız yaklaşımlar, ülkelerle ilgili topikler "İngiltere'de çok dedektif var" "Havana'da çok muz var". "Uzun zamandır zenci misiniz?" gibi uyumsuz konuşmalar.

"Üç Silindir Şapka"da Mihura, sinema sanatından da örneklemeler yapar. Özellikle duygu ve düşüncelerin aktarımında sinema etkisi belirgindir. Buby'nin filmlerdeki yerliler gibi Dionisio'dan "soluk benizli" diye söz etmesi. "Birlikte Şikago'ya gidelim" diyerek Amerikan filmlerindeki mutlu sona ulaşma düşüyle iki sevgilinin Şikago efsanesine kaçıışı.

Bir yanda toplum eleştirisine giderken diğer yandan insan karakterinin derinlerine giden duygularını inceleyen, bir yanda yozlaşan toplumsal düzenin kötülüğünü gösterirken diğer yanda acı çeken bir ana figürü yaratan Mihura, insanların zayıf yanlarını yakalayıp bunları büyük bir incelik ve ustalıklarla gösterebilen büyük bir mizah yazarıdır. Konuşma örgüsünü kurmada usta olan Mihura "Üç Silindir Şapka"nın yapısını daha çok göstermeci biçimde ortaya çıkartır. Kavram karmaşası içindeki insanların buruk görünüşünü sergilerken şiirli bir dil kullandığı bu oyunda fantezi tutkusunu gösterir. Kara güldürü ve grotesk öğeler taşıyan "Üç Silindir Şapka" insanın şaşkınlığını, budalalığını, korkaklığını trajik ve komik bir biçimde işlerken, tehlike duygusuyla trajediyi, beceriksizlikle gülünçlüğü pekiştirir.

BİBLİYOGRAFYA

- Andres Amaros, Marina, Francisco Nieva, **Analisis de Cinco Comedias**, Ed. Castalia, Madrid, 1984.
- Francisco Ruiz Ramon, **Historia del Teatro Espanol**, Ed. Catedra, Madrid, 1984.
- Gonzalo Torrentte Ballester, **Teatro Espanol Contemporaneo** Ed. Guadarrama, Madrid, 1957.
- Maria Pilar Perez, **Teatro Espanol de Posguerra**, Ed. Jose Porrúa Turanzas, Madrid, 1983, s.87.
- Miguel Mihura, **Tres Sombreros de Copa**, Ministerio de Cultura, Sereteria General Tecnica, Madrid, 1983.